

ENERGETSKI SEKTOR

STANJE

Električna energija

Pravni okvir za električnu energiju u Srbiji dat je u Zakonu o energetici iz 2014. godine, koji u najvećem delu implementira Treći energetska paket Evropske Unije (EU).

Glavni organi odgovorni za ovaj sektor su: (i) Vlada Republike Srbije; (ii) Ministarstvo rudarstva i energetike (**Ministarstvo Energetike**); i (iii) Agencija za energetiku.

Preduzeća u vlasništvu države Elektromreža Srbije (EMS) i Elektroprivreda Srbije (EPS) ostaju dominantni igrači u sektoru. EMS je operator prenosnog Sistema. EPS se bavi proizvodnjom, veleprodajom i snabdevanjem električnom energijom. EPS-ovo zavisno društvo EPS Distribucija vrši distribuciju i upravlja distributivnim sistemom.

Tržište električne energije je u potpunosti liberalizovano na papiru. Domaćinstva i mali kupci, za sada, imaju pravo da budu snabdevani po regulisanim cenama (za razliku od ostalih kupaca, koji nemaju prava na regulisane cene). Postoji namera da se istisne regulisano snabdevanje električnom energijom, ali je Agencija za energetiku zauzela stav da i dalje postoji potreba za regulisanjem cena električne energije. Sa druge strane, Agencija za energetiku je dozvolila povećanje regulisanih cena – poslednje povećanje je bilo u decembru 2019. godine. Eksperti se slažu da je ovo povećanje nedovoljno i da treba očekivati nova povećanja.

Uprkos liberalizaciji, EPS ostaje najdominantniji snabdevač sa oko 98% učešća na tržištu.

Dan-unapred tržištem upravlja akcionarsko društvo South East European Power Exchange (SEEPEX). SEEPEX još nije uveo unutardnevno tržište.

Obnovljivi izvori energije

Paket podsticaja dovršen 2017. godine, dostupan je samo subjektima koji su do kraja 2019. godine dobili status povlašćenog proizvođača električne energije ili privremeni status povlašćenog proizvođača električne energije (pod uslovom da je dobijen konačni status tokom važenja privremenog statusa). Ovaj paket podsticaja je bio rezultat značajnih napora da se napravi konzistentan, razumljiv i bankabilan okvir za podršku obnovljivih izvora energije.

Kako je ovaj paket isticao krajem 2019. godine, Srbija je zatražila pomoć Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) pri pripremanju i sprovođenju novih paketa podsticaja na osnovu konkurentnih aukcija za obnovljive izvore energije. Iako se očekivalo da Vlada Republike Srbije donese novu šemu do kraja 2019. godine, nova šema verovatno neće biti doneta do kraja 2020. godine, ili, što je realnije, tek tokom 2021. godine.

Tokom pripremanja nove šeme podsticaja, donosioci odluka bi trebalo da obezbede da nova šema predvidi konkurentan postupak nagrađivanja podsticajima, umesto sistema nagrađivanja po redosledu koji je Srbija do sada koristila. Šema podsticaja bi, takođe, trebalo da prati ostale kriterijume predviđene u zajedničkim smernicama EBRD-a i Energetske zajednice.

I dalje nema naznaka da li će nova šema da predvidi podršku kroz feed-in tarifu ili ugovor za razliku. Zainteresovana lica očekuju da je mehanizam manje važan, dokle god šema podsticaja prati kriterijume bankabilnosti.

Energetska efikasnost

Prethodna godina nije donela značajnije izmene u legislativi koja reguliše energetska efikasnost.

Zakon o efikasnom korišćenju energije, usvojen u 2013. godini, posebno definiše društvo za obavljanje energetske usluga (ESCO) i postavlja pravila u pogledu ugovaranja korišćenja energije u skladu sa EU, sa ciljem da obezbedi celokupan pravni okvir za aranžmane o energetske efikasnosti.

Kako bi se omogućila implementacija ovih opštih mogućnosti, Pravilnik o utvrđivanju modela ugovora o energetske uslugama za primenu mera poboljšanja energetske efikasnosti kada su korisnici iz javnog sektora (ESCO pravilnik) je konačno usvojen u maju 2015. godine.

ESCO pravilnik predviđa dva modela ESCO ugovora, jedno za javne objekte i jedno za javno osvetljenje. Ono iziskuje uspostavljanje javno privatnog partnerstva između određenog javnog partnera (tj. opštine, javnog preduzeća, države) i relevantnog privatnog partnera (tj. ESCO društva) na dugoročnoj osnovi.

Tržište energetske efikasnosti se i dalje razvija. Započeta je realizacija projekata o ugovaranju energetske učinka (EnPC) na polju javnog osvetljenja u značajnom broju lokalnih samouprava, dok još uvek ostaje da se vidi na tržištu uspešna saradnja javnog i privatnog sektora u pogledu javnih objekata.

Ugovaranje snabdevanja energijom (ESC) je počelo da funkcioniše, pre svega u pogledu imovine javnog sektora kao što su škole i bolnice, kao glavne tačke interesovanja. Međutim, neki od aspekata implementacije, kao što je određivanje javnog budžeta, ostaje tačka nerazumevanja za javni sektor.

Za razliku od EnPC, ESC aranžmani i dalje nisu uređeni ni jednim podzakonskim aktom, niti je predviđen model dostupan. Najznačajnija razlika između ESC i EnPC je to da EnPC podrazumeva podršku projekta sa garantovanim uštedama, za razliku od ESC koji je fokusiran na ponovni aranžman u pogledu snabdevanja energijom, gde privatni partner garantuje nastavak pružanja određenog minimalnog iznosa energije. Predviđa se da, kada jednom ESC model bude takođe regulisan, dosta potrebne sigurnosti će biti u sektoru, koja dozvoljava saradnju između javnih i privatnih sektora.

COVID-19

Električna energija

COVID-19 nije posebno uticao na ovaj sektor.

Obnovljivi izvori energije

Par dana nakon proglašavanja vanrednog stanja, EPS se pozvao na režim više sile prema ugovorima o otkupu električne energije (Ugovori o Otkupu) sa povlašćenim proizvođačima električne energije. Shodno tome, dejstva Ugovora o Otkupu su bila suspendovana tokom vanrednog stanja.

Pozivanje na višu silu se moglo smatrati neopravdanim i poslalo je negativan signal zainteresovanim licima u pogledu pouzdanosti i predvidljivosti. Deo sektora je ovo takođe shvatilo kao znak da EPS ima značajne probleme sa likvidnošću.

Energetska efikasnost

COVID-19 nije posebno uticao na ovu oblast, osim kroz generalno usporavanje radnih procesa u administraciji, do kojih je došlo usled ograničenja broja osoba, tj. zaposlenih koji istovremeno mogu boraviti u istoj prostoriji.

POBOLJŠANJA

Električna energija

SEEPEX članstvo poraslo je na 21 član.

Obnovljivi izvori energije

Dobar broj projekata obnovljivih izvora energije, uključujući velike vetroelektrane, počeli su sa komercijalnim radom i otpočeli su proizvodnju tokom 2019. godine.

Energetska efikasnost

Broj dodeljenih i započetih projekata u oblasti energetske efikasnosti je nastavio da raste, što svakako predstavlja korak napred u razvoju ovog tržišta. Nadležno Ministarstvo je u 2019. godini raspisalo dva javna poziva za dodelu sredstava iz Budžetskog fonda, pri čemu su po prvom pozivu dodeljena sredstva za 24 projekta, dok bi sredstva po drugom pozivu tek trebalo da budu dodeljena.

Trend uspešnog dodeljivanja projekata ugovaranja energetske učinka privatnim investitorima u oblasti javnog osvetljenja širom Srbije je nastavljen i u prethodnoj godini.

Ugovaranje snabdevanja energijom takođe funkcioniše, i dalje u nešto ograničenom obimu. Nekoliko ugovora o javno-privatnom partnerstvu u ovom podsektoru je dodeljeno privatnim investitorima, sa projektima koji se obično odnose na sisteme grejanja javnih komunalnih preduzeća. I tada, privatno-privatni aranžmani su počeli da rastu, isto tako postojeće prakse su prilično raznovrsne i različitog kvaliteta ugovaranja.

PREOSTALI PROBLEMI

Električna energija

Ugalj ostaje dominantan izvor za proizvodnju električne energije – više od 70% godišnje proizvodnje dolazi iz elektrana na ugalj.

Rudnici uglja su u relativno lošem stanju i potrebna im je ozbiljna modernizacija, da bi odgovorili potražnji. Neke od najvećih termoelektrana će morati da budu postupno ugašene ili remontovane. Nije jasno da li će Srbija imati dovoljno sredstava za ova ulaganja.

Može se često čuti da će povećanje cene električne energije u Srbiji biti opravdano, ali da osetljivi kupci moraju biti zaštićeni.

Obnovljivi izvori energije

Tržište ne deluje zrelo da bi doživelo da se veliki projekti obnovljivih izvora energije sprovedu samo na osnovu tržišnih principa, uključujući korporativne Ugovore o Otkupu. Kupci trenutno nisu motivisani da se orijentišu ka korpora-

ktivnim Ugovorima o Otkupu, jer su cene za električnu energiju koje daje EPS i dalje relativno niske i trenutno bi bilo teško argumentovati u korist potrebe da se obezbedi snabdevanje na osnovu korporativnih Ugovora o Otkupu.

U tom smislu, čini se da je nedostatak šeme podsticaja za nove projekte ključni trenutni faktor koji sprečava dalju ekspanziju projekata obnovljivih izvora energije.

Energetska efikasnost

Kod ugovaranja energetskeg učinka, pored toga što je potrebno imati konzistentnu praksu u formalnoj pripremi projekata potpuno u skladu sa ESCO podzakonskim aktima i javno-privatnim zakonodavstvom, naredni izazovi uključuju potrebu da se smanje subvencije, koje drže cene električne energije na jednom veštački niskom nivou, i, takođe, ostaje da se uvedu dodatni, sektorski određeni, podsticaji za projekte energetske efikasnosti u određenim propisima (posebno, ovim koji se odnose na stvarno pravne odnose i poreze) i dalje povećanje svesnosti finansijera o izvodljivosti ESCO projekata.

Kod ugovaranja snabdevanja energijom, donošenje modela ugovora od strane relevantnog organa (odnosno, Ministarstva rudarstva i energetike) bilo bi jako korisno u rešavanju

projekata uključujući i javni i privatni sektor i uklanjanju postojećih dvosmislenosti. Javni sektor je i dalje previše oprezan u razmatranju potencijalnih projekata, dok razumevanje ovog koncepta i njegova praktična implementacija i dalje izostaje od strane organa. Ovo se posebno odnosi na odsustvo razumevanja procedura javnog određivanja budžeta, sa nekim značajnim projektima koji uključuju bolnice i škole u Srbiji, koji i dalje zaostaju, kao rezultat toga. Iako je Ministarstvo započelo rad na pripremi modela ESC ugovora, koji bi omogućio veću transparentnost i izvodljivost projekata na tržištu, predmetni model još uvek nije usvojen.

Izazovi koji se odnose i na EnPC i ESC aranžmane ostaju isti i zahtevaju kontinuiran rad:

- unapređenje kapaciteta Komisije za javno-privatna partnerstva (uključujući bolje razumevanje EnPC i ESC karakteristika projekata);
- ojačanje i podrška razmeni znanja i postojećih know-how između različitih javnih subjekata (posebno u slučaju manjih opština u Srbiji);
- unapređenje praktične implementacije pravila, koji se odnose na određivanje vrednosti projekta, koji se odnose na PPP i jačanje kapaciteta javnog sektora.

PREPORUKE SAVETA

Električna energija

- Regulacija cena električne energije treba da bude napuštena (ali osetljivi kupci treba da budu zaštićeni), što bi omogućilo nova ulaganja u modernizaciju i revitalizaciju proizvodnje uglja i električne energije. (3)
- Unutardnevno tržište treba da bude uvedeno. (2)
- Razmotriti uvođenje instrumenata naknada za korišćenje uglja (eng. Carbon pricing). (3)
- Uvođenje mehanizma da se prilikom rezervacija priključka na mrežu da sredstvo obezbeđenja od strane investitora, npr. bankarska garancija ili depozit, sve u cilju sprečavanja stvaranja redova za priključak na mrežu koji blokiraju dostupne kapacitete. (3)

Obnovljivi izvori energije

- Sistem podsticaja treba da bude skrojen da ubrza investicije u sektor obnovljivih izvora energije i da prati zajedničke smernice EBRD-a i Energetske zajednice.(3)
- Unaprediti odredbe Zakona o poljoprivrednom zemljištu koje se odnose na korišćenje poljoprivrednog zemljišta koje je u državnom vlasništvu u nepoljoprivredne svrhe, poput razvoja projekata obnovljive enegije na način da se detaljnije urede uslovi za dodelu javnog poljoprivrednog zemljišta investitorima obnovljivih izvora energije. (2)

Energetska efikasnost

- Usvajanje funkcionalnog modela ugovora koji će uređivati snabdevanje energijom.(3)
- Unapređenje kapaciteta za Komisiju za javno-privatna partnerstva i druge značajne javne subjekte, u smislu ugovaranja i korišćenja energije i snabdevanja energijom, uključujući javni i privatni sektor.(2)

TELEKOMUNIKACIJE

Sinergija Vlade Republike Srbije i operatora elektronskih komunikacija obeležila je aktivnosti u 2020. godini uzrokovane pandemijom korona virusa. Rezultati ovih aktivnosti imali su značajan uticaj na kompletno društvo i privredu Republike Srbije, tako što su omogućili uspešno funkcionisanje u uslovima vanrednog stanja koje je proglašeno 15. marta 2020. godine na teritoriji cele države.

COVID-19

Operatori su podržali sve mere države i stavili svoje resurse na raspolaganje radi opšteg interesa i u cilju lakšeg funkcionisanja kompletnog društva pogođenog pojavom korona virusa. Za potrebe Nacionalnog kontaktnog centra za COVID-19 u okviru Ministarstva zdravlja, u kratkom roku, od strane operatora besplatno su ustupljeni kratki kodovi i omogućeni besplatni pozivi ka njima za građane Republike Srbije. Operatori su, takođe, obezbedili i potrebne uređaje za snimanje sadržaja programa nastave za osnovnu i srednju školu, koji je emitovan u okviru programa na kanalima javnog medijskog servisa, kao i na digitalnoj platformi RTS Planeta. Pored toga, učenicima je obezbeđen besplatan prenos podataka ka digitalnoj platformi RTS Planeta i Moja škola za vreme trajanja onlajn nastave u Republici Srbiji. U sklopu toga, obezbeđen je i besplatan internet saobraćaj za video conferencing kao što su Microsoft Teams i Zoom, čime je omogućeno da nastava zadrži interaktivan karakter i u digitalnom obliku. U saradnji sa resornim ministarstvom obezbeđen je internet saobraćaj za veći broj studenata, dok je u okviru iste inicijative za učenike iz socijalno ranjivih porodica, isto to omogućeno tokom svakog meseca do kraja godine. Krajem aprila 2020. godine, u svrhu onlajn probe završnog ispita za učenike VIII razreda osnovne škole, korišćenjem digitalne platforme

Tesla EDU, operatori mobilne telefonije obezbedili su, za period od tri meseca, donaciju u vidu preko 1000 smart mobilnih telefona sa odgovarajućom SIM karticom za pristup internetu.

Sa druge strane, resorno ministarstvo i regulator dali su značajnu podršku industriji i Savet pohvaljuje njihovu pravovremenu i adekvatnu reakciju tokom kriznog perioda. Zahvaljujući velikoj podršci Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija omogućeno je izvođenje radova na izgradnji dodatnih kapaciteta mreže i održavanju postojećih tokom trajanja policijskog časa, što je omogućilo kontinuirani kvalitet usluga ka korisnicima. Veoma cenimo i to što je tokom ovog perioda RATEL radio neprekidno i obezbedio maksimalnu efikasnost u radu, dok je njihovo saopštenje o značaju uloge mobilnih operatora doprinelo podizanju svesti građana u prepoznavanju lažnih vesti o navodnoj povezanosti 5G tehnologije i epidemije.

Iako je 6. maja 2020. godine Narodna skupština Republike Srbije ukinula vanredno stanje, potrebe za što većom digitalizacijom u svim oblastima života i rada su i dalje prisutne i očekuje se da će još više rasti u narednom periodu. Tako je pojava virusa COVID-19 dodatno podstakla bržu i sveobuhvatniju digitalnu transformaciju društva, u odnosu na planiranu da su okolnosti redovne. Operatori mobilne telefonije, kao nosioci kritične telekomunikacione infrastrukture neophodne za povezivanje i funkcionisanje celokupnog javnog sistema i rada privrede u režimu „na daljinu“ i „od kuće“, pokazali su se kao glavni stub procesa digitalizacije kompletnog društva.

Takođe važan momenat u uslovima vanrednog stanja jeste nagli skok domaćeg saobraćaja, koji prevazilazi postojeće kapacitete operatora, usled čega je jedan od glavnih prioriteta bio značajno investiranje u mrežu, kako bi se u što